

COLOFON

Vision is een uitgave van:

Wienerberger B.V.
Hogeweg 95
Postbus 144, 5300 AC Zaltbommel
T 0418 - 59 71 11
F 0418 - 59 12 92
info.nl@wienerberger.com
www.wienerberger.nl

Redactie

T. Bongers
G. Kamps
J. Kouwenberg
R. Mulder
J. Stam

Met redactionele medewerking van:

CCK Media, Den Haag
Caroline Kruit en Niels Jongeling

Fotografie

R. Peijnenburg, 's-Hertogenbosch
F. Beerens (pag. 7)

Vormgeving

SpringDesign, 's-Hertogenbosch

Oplage

5000, verspreid onder architecten
en ontwerpers

Idee?

Heeft u suggesties over projecten
die aandacht verdienen in deze uitgave
laat het ons dan weten.

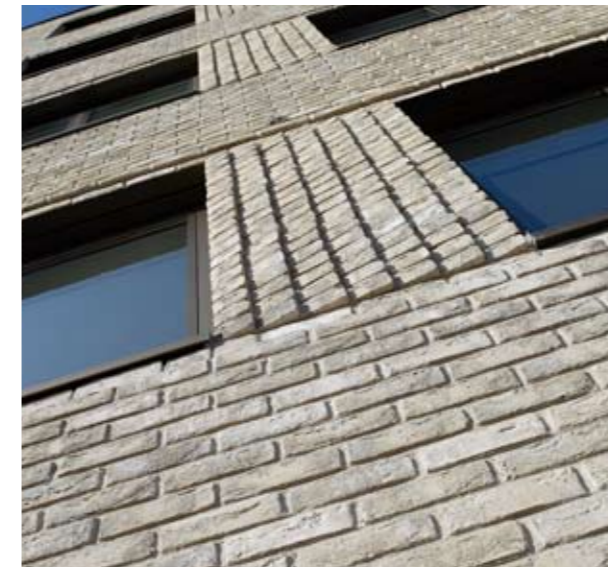
Niets uit deze uitgave mag zonder
toestemming van de uitgever worden
gekopieerd of gedupliceerd.

VOORWOORD

Ook voor deze editie van Vision is de redactie erin geslaagd om een 'bonte' verzameling projecten voor u te selecteren. De aandachtige lezer zal ontdekken - net als wij tijdens het maken van deze Vision - dat er wel degelijk een gemeenschappelijke factor is bij de projecten: de aandacht voor het detail op de schaal van de stad. Keramische bouwelementen zijn als geen ander bouw materiaal verbonden met de geschiedenis, het heden en de toekomst van onze stedelijke omgeving. En het is juist op het niveau van het detail dat er subtiele referenties kunnen worden gemaakt: met de omringende bebouwing, de culturele waarde van de plek en de intenties van de opdrachtgever. Architectuur als stadschroniqueur.

Of het nu gaat om de scheepsbouwgeschiedenis van een eeuwenoud plaatsje als Monnickendam, om de culturele waarde van het marktplein in Uden, of het creëren van een waardige tentoonstellingsruimte voor Matisse in zijn geboorteplaats: de architectuur moet deze - goeddeels onzichtbare - facetten van de opdracht een letterlijke plek geven in de stad. Welke middelen een architect daarbij kan inzetten, laten de projecten in deze Vision elk op hun eigen wijze zien. Voor zowel de professionele blik als de beleving van de toevallige passant, is er één schaalniveau dat de verbinding het meest direct kan leggen: het detail. Daarom zien we een huid van keramische dakpannen als ware het overnaads genagelde boegdelen, en krijgt de extensie van een paleis rode metselwerkvlakken met subtiele witte kaders. De kracht zit in het detail, in de juiste verwerking van de keramische bouwelementen. En zo vertelt elk project een eigen verhaal, een unieke bijdrage aan de geschiedenis van de plek.

Redactie Vision

INHOUDSOPGAVE

Interview met architect Edwin Smolders, van architectenbureau De Twee Snoeken "In de beperking zit juist de uitdaging"	4
Stadsschouwburg, Haarlem Keramik in de hoofdrol	8
Zorgcomplex Velsersduin, IJmuiden Buitenruimte binnen	12
Musée Matisse, Le Cateau Cambrésis Een spel met licht, kunst en geschiedenis	16
Kasteel Getsewoud, Nieuw-Venep Sprookjesachtig schouwspel	18
Multifunctioneel gebouw De Werf, Monnickendam Scheepsbouwverleden vereeuwigd	22
Kruisbestuiving tussen experts 'Combined Residencies'	26
Abri, Uden Keramisch vlechtwerk	30
Wooncomplex Het Tuinderspad, Alkmaar Thuis komen in gebalanceerd kleurenpalet	32

INTERVIEW MET EDWIN SMOLDERS, ARCHITECTENBUREAU DE TWEE SNOEKEN

‘In de beperking zit juist de uitdaging’

Compositie en projectie in de gevel bij uitbreiding Koning Willem I College, Den Bosch

Het architectenbureau De Twee Snoeken zetelt al bijna vijftig jaar in de binnenstad van Den Bosch en heeft een basis in de Bossche School. In de hedendaagse praktijk zijn de beginselen van deze architectuurstroming ‘als een mooi fundament’, zo vertelt architect Edwin Smolders. ‘Maar natuurlijk ook aangepast aan de tijdgeest’. Binnen het bureau werken tien architecten in steeds verschillende teams aan een gevarieerde portefeuille met opdrachten. ‘Met een ongebreidelde fantasie wordt er aan diverse projecten en vaak ook kruimels gewerkt’, lacht Smolders. ‘Ik zie juist graag in complexe en niet alledaagse projecten een uitdaging: het omgaan met beperkende randvoorwaarden is een mooi spel.’

In het begin van ons gesprek vertelt Edwin Smolders dat hij al in zijn jeugd een fascinatie had voor het maken van mooie dingen met een beperkt palet aan materialen en mogelijkheden. ‘Mijn vader was vaak bezig om dingen te maken met restmaterialen. Hij bouwde en verbouwde daarmee zijn eigen woning(en) in Nieuw Zeeland en Zuid Afrika. Terwijl hij een heel ander beroep had, namelijk dat

Edwin Smolders

van een creatieve schoenmaker.’ Later heeft Smolders er architectuur van gemaakt.

Het maken van dingen, het zoeken van de uitdaging in de beperking. Het zijn wel twee heel belangrijke aspecten in de keuze van Smolders voor het vak van architect. En als het even kan, combineert hij ze. ‘Iets moois maken van partijen baksteen, bijvoorbeeld. Onlangs hebben we twaalf partijen gecombineerd in de gevel van een van de recente uitbreidingen van het Koning Willem I College, hier in Den Bosch. Hier komen ook de oude kozijnen van een oorspronkelijk pand terug, zij het als verwijzing. De gevel is een combinatie van compositie en projectie: zo zijn er spiegels, is er bijzonder metselwerk, zijn er vertrouwde elementen, maar werkt het perspectief vervreemdend. Dat soort tegenstellingen, daar houd ik van. Mensen op een ander been zetten. Daarmee breng je ook humor en relativering in het ontwerp. En dat vind ik heel belangrijk.’

Bossche School

Het bureau De Twee Snoeken is vernoemd naar het pand waar het architectenbureau in 1961 is begonnen. De leer van de Bossche School, met Dom Hans van der Laan als boegbeeld, stond toen hoog in het vaandel. Toen Smolders stage liep en werkte bij De Twee Snoeken tijdens zijn studie aan de Academie voor Bouwkunst in Tilburg, werd hij met de Bossche School geconfronteerd. ‘Het was toen een begrip. En niet alleen binnen dit kantoor. Het werd aan de Academie voor Bouwkunst in Tilburg niet gestimuleerd om bij een bureau met een uitgesproken doctrine te werken. De Bossche School staat voor een sobere ingetogen vormgeving van de gebouwen, waarbij de verhoudingen in de architectuur worden bepaald door het zogeheten plastisch getal. De stroming is ontstaan in de wederopbouwperiode na de Tweede Wereldoorlog, toen in Den Bosch een speciale opleiding werd ingericht om architecten op te leiden om godshuizen voor het katholieke geloof te bouwen. Er werd vormgegeven met beton, (gekeimd) metselwerk en hout: materialen die toen in Nederland voorhanden waren.

Smolders: ‘De leer van de Bossche School is een van de fundamenteën in je vakkennis.’ Binnen De Twee Snoeken wordt het gedachtegoed van de Bossche School levendig gehouden door architect Tom Senders. ‘Hij is daarin

Bij het gemeentehuis in Vught (een ontwerp van Maarten Willems) bekleden de keramische leipannen vloeiend de ronding van het gebouw.

bedreven. Natuurlijk worden de principes wel aangepast aan de tijdsgeest', vertelt Smolders. In het werk van het bureau zijn de principes zeker te herkennen. Verder worden er steeds vaker vrije ontwerpen gemaakt door Architectenbureau De Twee Snoeken.

Vol ledigheid

De soberheid van de Bossche School past goed bij een persoonlijk motto van Smolders: 'Nothing is the best'. Deze kreet werd als antwoord op de slagzin 'Less is more' gebruikt als gimmick en bedrukt op T-shirts bij de opening van een van zijn projecten. Smolders: 'Soms is het gewoon beter om niets te doen. Of minder. En soms moet het ook minder: dat is wat ik bedoel met de uitdaging van de beperking. Als je alle extra's weghaalt blijft het krachtige gebaar over.' Hij lacht: 'Volledigheid. Vol ledigheid. Het is een van de wonderbaarlijke woorden die er bestaan. Ik gebruik het graag.'

Bij scholenbouw, (een typologie waar Smolders graag aan werkt - zijn afstudeerwerk was een Centrum voor Kinderfilosofie: "Leren denken is leerzaam voor individu en maatschappij, feiten kan men altijd ergens opzoeken."), is het budget vaak een beperkende factor. 'Dat zijn echt projecten die een vrije geest nodig hebben, waar je onbevangen met de opdrachtgever in dialoog moet kunnen gaan. En dan volgt er een mooi spel, waarbij ideeën worden getoetst aan de werkelijkheid van budget, duurzaamheid, onderhoudsaspecten en vooral de eisen van de gebruiker. Waar je het niet nodig hebt, ga je bezuinigen, juist om een krachtig ontwerp neer te zetten. Met een belangrijke restrictie dat het wel gemaakt moet kunnen worden: het mag absoluut niet rammelen of uit elkaar vallen. Je leert veel van elkaar in dat soort processen.'

Vrijheid door kennis

Het is bijzonder dat een - zoals hij het zelf noemt - dromer als Edwin Smolders terecht is gekomen bij een bureau als De Twee Snoeken, met een dogmatisch fundament en een grote focus op de techniek. Als er geen beperkingen zouden zijn - vanuit de opdracht, de architectuur of de techniek - dan zou ik alleen maar luchtkastelen bouwen daar heb je geen fundering voor nodig. Het is juist heel fijn dat we hier al die technische kennis in huis hebben. Een energieprestatiecoëfficiënt, daar hoef ik me nauwelijks mee bezig te houden. Ik loop met mijn schets naar die afdeling en ze rekenen het voor me uit.' Volgens Smolders geeft die aanwezige kennis hem juist meer vrijheid. 'Je kunt het je veroorloven om net iets extremer te gaan met je ontwerpen. De lijnen zijn kort, berekeningen snel gemaakt. Als het echt niet kan, dan is het zo weer aangepast.'

Smolders projecteert zijn creativiteit op verschillende typologieën en projecten van heel uiteenlopende schaal ('van hondenhok tot kantoor/magazijn') en op een groot palet aan materialen. Hij werkte samen met collega-architect Sebastiaan Robben aan een project van het Europees Keramisch Werkcentrum (.ekwc) waarbij beiden meedachten over de ontwikkeling van nieuwe vormen bakstenen. Tegelijkertijd is hij bezig met een geheel transparante ijssalon met structureel glas. Steeds weer opnieuw wil hij meer ontdekken. 'Kijken, denken, doen! Al tijdens de strenge tekenles in mijn jeugd werd er gezegd, wanneer het niet klopte of wanneer de tekenjuf vond dat het niet klopte: 'Je moet beter leren kijken'. Dom Hans van der Laan schreef als opdracht in mijn tentoonstellingcatalogus: kijken, denken, doen. Hij vertelde erbij dat je na het doen weer moest kijken etcetera.

Door Ir. Caroline C. Kruit

Vervreemdend perspectief en humor in ontwerp Smolders bij Boekhandel Heijnen, Den Bosch

Smolders: "Soms is het beter om niets te doen. Of minder. De uitdaging van de beperking."

DE TWEE SNOEKEN

In 1961 werd Architectenbureau De Twee Snoeken opgericht en vestigde zich in het monumentale pakhuis 'De Twee Snoeken' in de binnenstad van 's-Hertogenbosch. Inmiddels is het bedrijf gegroeid naar zo'n tachtig medewerkers en vanwege ruimtegebrek naar een monumentaal pand iets verderop verhuisd. Het architectenbureau maakt deel uit van De Twee Snoeken Holding, waarin ook zijn opgenomen De Twee Snoeken Automatisering (ontwikkelaars van Het Digitale Huis), De Twee Snoeken Bouwplantoets en De Twee Snoeken Communicatie.

Het architectenbureau bestaat uit tien architecten en vijftien tekenaars en projectleiders. De dagelijkse leiding is in handen van de architecten Hans Semeijn, Tom Senders en Maarten Willems en bureaumanager Bert Kaasjager.

Keramiek in de hoofdrol

De negentig jaar oude Stadsschouwburg van Haarlem maakt zich op voor een tweede leven, na een grondige renovatie van ruim twee jaar. Het grondige plan, met een logistieke herschikking en een fikse uitbreiding, is getekend door Erick van Egeraat associated architects. Samen met kunstenaar Babs Haenen werd een bijzondere keramische gevel voor de nieuwe toneeltoren bedacht.

De Stadsschouwburg in Haarlem is een van de vijf oudste theaters in Nederland en ook als zodanig herkenbaar: een ferm gebouw, opgetrokken uit metselwerk met een bescheiden ornamentiek in de gevel. Het gebouw van architect J.A.G. van der Steur is sinds het begin van de vorige eeuw een kenmerkend onderdeel van de oude binnenstad en een aansprekend voorbeeld van de baksteen-architectuur uit de oorspronkelijke bouwperiode. Aan het begin van deze eeuw bleek het gebouw echter niet te kunnen functioneren conform de huidige standaard voor theatertechniek, productiefaciliteiten en toegankelijkheid. Verschillende verbouwingen hadden er bovendien voor gezorgd dat de ruimtelijke structuur niet helder meer was. Daarom werd een meervoudige prijsvraag uitgeschreven voor renovatie van het theater, die gewonnen werd door Erick van Egeraat associated architects (EEA) uit Rotterdam. Het resultaat na ruim twee jaar verbouwen valt midden in het oeuvre van Erick van Egeraat: 'moderne barok', zoals hij het zelf noemt.

Decoratieve stroken

De schouwburg in Haarlem is een gebouw dat - na de recente oplevering - zeker niet meer bescheiden kan worden genoemd. Het programma voor het vernieuwde theater vroeg dan ook om forse ingrepen. Zo werd de hoofdentree van het gebouw naar het souterrain verplaatst en werd de aankleding van het interieur flink aangepakt. Het streven was om het geheel meer eenduidigheid en grandeur te geven.

Het theater kreeg een nieuwe toneeltoren, die een stuk groter is dan de oude. Om dat verschil in volume te maskeren, werd de toren bekleed met decoratieve elementen van keramiek, die kunstenaar Babs Haenen in samenwerking met EEA speciaal voor dit project ontwikkelde. Het tegelwerk voor de gevel is opgenomen in verticale stroken van verschillende lengtes, die tot aan de bovenrand van de gevel doorlopen. Enkele van deze stroken zijn voorzien van gezeefdruk glas. Het keramiek heeft blauwgroene en turquoise tinten en is naar de bovenrand van de gevel toe steeds lichter van kleur, waardoor het grote volume van de toneeltoren lijkt op te lossen in de lucht.

Versteende lappendeken

In het project zijn verschillende tegels toegepast: vlakke tegels, rozetten en tegels met reliëf, die eruit zien als geglaazuurde, versteende lappen. Ze zorgen voor schaduwwerking, waardoor de gevel spreekt en vraagt om te worden aangeraakt. Geen van de tegels is gelijk aan een ander, →

omdat Babs Haenen de tegels met de hand in vorm bracht en het pigment en glazuur handmatig op de klei aanbracht. Ze gaat om met keramiek als een vorm van beeldhouwkunst en geeft veel aandacht aan kleur, textuur, vorm en tactiliteit. Het zorgt ervoor dat het keramiek niet een industrieel, maar aambaar en ambachtelijk uiterlijk krijgt.

De geveltegels van Haenen zijn een verwijzing naar de keramische tegels van Leon Senf in het oude gedeelte van het theater. Zo legt het keramiek ook een relatie tussen het bestaande gebouw en de nieuwste uitbreiding. Om die relatie te verstevigen werden in de gevel van de nieuwe toneeltoren ook veel elementen van de oude toneeltoren hergebruikt, zoals ramen, hardstenen decoratieve elementen en geglazuurde stenen. Zo is de Stadsschouwburg meer dan ooit een herkenbaar gebouw voor Haarlem. Een robuust gebouw met een gevel van decoratief keramiek: al vormt het metselwerk nu een bescheiden decor voor de nieuwe hoofdrolspelers.

Architectenbureau:

(EEA) Erick van Egeraat associated architects, Rotterdam

Architect:

Erick van Egeraat

Keramiste:

Babs Haenen

Sortering:

Wienerberger Bemmell -

Mix: Rood hardgrauw VB, renova formaat

Rood gevelgrauw VB, renova formaat

Bijzonderheden:

Hellend metselwerk

Vormstenen

STEEN & TECHNIEK HELLEND METSELWERK MET BIJZONDER FORMAAT BAKSTEEN

De Stadsschouwburg in Haarlem heeft een toneeltoren die is uitgevoerd in achteroverhellend metselwerk, met een grotere kans op indringing van regenwater. Extra aandacht voor de metselwerk-detaillering was dan ook op zijn plaats.

In geval van dergelijk hellend metselwerk dient allereerst een baksteen te worden toegepast die niet teveel (regen) water opneemt. Bij voorkeur matig zuigende metselbaksteen met bijbehorende initiële wateropzuiging. Door de verhoogde waterindringing is ook aandacht voor de sterkte van de voegen in het metselwerk op zijn plaats. Een minimale voeghardheid van VH 35 met een gladde oppervlaktestructuur is daarbij de beste keuze.

Het monumentale bestaande metselwerk is uitgevoerd met een baksteen met een grotere dikte dan het traditionele Waalformaat. In de nieuwbouw is voor een baksteen in het Renova formaat gekozen. Deze baksteen heeft een dikte van 55 mm en vormt de perfecte aansluiting naar het bestaande metselwerk.

Het ontwerp voor het metselwerk van de nieuwe toneeltoren in Haarlem bevat daarnaast onregelmatige hoeken. Om die hoeken te kunnen maken zijn speciale vormstenen vervaardigd, zodat de karakteristieke oppervlaktestructuur van de bakstenen ook op deze speciale hoeken verzekerd blijft.

Buitenruimte binnen

Heldoorn Ruedisulj Architecten uit Leeuwarden ontwierp het nieuwe verpleeghuis aan de Scheldestraat in IJmuiden, dat als gevelbekleding een keramische pan kreeg. De pannen bedekken niet alleen de buitengevel, maar ook de gevels van de semi-openbare binnengebieden.

Het nieuwe verpleeghuis in IJmuiden staat op een perceel dat gelegen is in de groene zones, die Dudok ooit bedacht als integraal onderdeel van het stedenbouwkundig ontwerp dat hij voor de Noord-Hollandse stad maakte. De zones zijn bedoeld om afwisseling in het stedelijk weefsel aan te brengen: om lucht te geven in de huizenzee. In de geest van dat idee ontwierp het architectenbureau een gebouw dat contrasteert met de omringende bebouwing.

Spanningsveld

Het verpleeghuis stelt specifieke eisen in verband met de psychogeratische en somatische bewoners. Belangrijk bij die eisen is het spanningsveld tussen de twee belangrijkste functies: het wonen en het verzorgd worden. Op dat gegeven is gereageerd door de volumes, waarin de woongroepen zijn ondergebracht, een eigen voordeur met intercom en brievenbus te geven en ze tegelijkertijd als

vrijstaande blokken rondom een binnentuin te rangschikken. De blokken zijn onderling verbonden door semi-openbare gangen. Die opzet zorgt ervoor dat het wonen als zelfstandig ervaren wordt, terwijl de woonvolumes aan de achterkant direct toegankelijk zijn voor de mensen van de ondersteunende diensten in het zorgcomplex. Door die opzet is het voor bewoners mogelijk in een besloten, veilige omgeving een wandelingetje te maken. De opzet met deels vrijstaande blokken zorgt bovendien voor een rijke daglichttoetreding en dat er ruim zicht is op de straat, wat bewoners met verminderde geheugenfuncties helpt om zich te oriënteren.

Buitenruimte binnen

De architect koos als gevelbekleding voor een vlakke keramische pan, die in twee heldere kleurvarianten is toegepast: champagne-geel en bourgogne-rood. De pannen zijn expliciet gekozen om het gebouw een vriendelijk uiterlijk te geven en vormen een duidelijk contrast met de bakstenen gevels van de omringende jaren zestig flats. Om de semi-openbare gangen het karakter van een buitenruimte mee te geven, werd de gevelbekleding naar binnen doorgetrokken. Daardoor hebben de bewoners – die het complex niet mogen verlaten – toch het idee dat ze even in een andere omgeving zijn.

Architectenbureau:

Heldoorn Ruedisulj Architecten bna, Leeuwarden

Sortering:

Wienerberger Migeon -
Koramic Vauban bourgogne en Vauban champagne

Bijzonderheden:

Verticale gevelbekleding

Een spel met licht, kunst en geschiedenis

Tussen Brussel en Parijs ligt in de heuvels het plaatsje Le Cateau Cambrésis: in de zeventiende eeuw werd hier dichter en schrijver François Fénelon geboren, in de negentiende eeuw zag kunstenaar Henri Matisse er het levenslicht. Het Musée Matisse zetelt in het Palais Fénelon, dat op indrukwekkende wijze werd uitgebreid. Met strakke lijnen in de solide gevels van metselwerk heeft het museum een ferme plaats in het heden en de toekomst gekregen.

In het Noord-Franse Le Cateau Cambrésis, de geboorteplaats van kunstenaar Henri Matisse (1869-1954), werd al tijdens zijn leven het Musée Matisse opgericht. Eerst nog in de bruidszal van het gemeentehuis, later in het Palais Fénelon. Met bijna tweehonderd werken van Matisse in de collectie, was uitbreiding nodig. Geleid door het licht, de klassieke omgeving en de werken van de kunstenaar kreeg deze uitbreiding een geheel nieuw gezicht. Emmanuelle en Laurent Beaudouin (E.L.B. Architecture) maakten het ontwerp.

Metselwerk in natuursteen kaders

Het Palais Fénelon werd laat in de achttiende eeuw ontworpen door de architect Théodore Brongniart als residentie en archiefruimte voor de regionale overheid. Het heeft de klassieke kenmerken van een paleis uit die periode: de natuurstenen poort met ijzeren hekwerk, een gebouw in een U-vorm die zich opent naar een plein, twee hoge bouwlagen en een met leien bekleed hellend dak. De robuuste gevels zijn opgebouwd uit een combinatie van metselwerk en natuursteen, waarbij de rode bakstenen binnen de lichte stenen kaders vallen. Hoge raampartijen in een strak ritme dicteren een strengheid, die je bij een overheidsgebouw zou verwachten, maar voor een museum wellicht een te grote afstand schept.

De vormentaal van het Palais Fénelon is in de recente uitbreiding uitsluitend terug te vinden in de schaal van het nieuwe volume: de daklijsten sluiten in hoogte op elkaar aan, de nieuwe vleugel heeft een vergelijkbare massa. Maar de werkelijke verbinding tussen oud en nieuw is gemaakt op materiaal- en detailniveau. Ook in het nieuwe deel van het museum is het metselwerk ingekaderd door een lichte band. Maar de verhoudingen zijn dramatisch omgekeerd: een enorm gesloten vlak met dieprode bakstenen domineert nu het plein. Onder het vlak van metselwerk is een doorlopende glaspartij geplaatst, op de lage plint van

antieke baksteen, die ook in het oorspronkelijke gebouw is te vinden. Het geeft de omgeving bijzonder genoeg een speelsheid, waarmee de toegankelijkheid van het totale complex is vergroot.

Verbindende factor

Ook op andere plaatsen waar nieuw op oud aansluit, is de plint de letterlijk verbindende factor en maakt het metselwerk de twee architectuurtijdperken tot één. Daar waar het Palais - ondanks de vele ramen - toch een gesloten karakter heeft, opent de nieuwbouw zich zeer gedoseerd om het interieur te laten zien. Ook hier geeft het echtpaar Beaudouin het metselwerk een belangrijke rol als intermediair tussen oud en nieuw, en binnen en buiten. Maar terwijl het metselwerk in de klassieke architectuur ook een ornamentale rol heeft, onder andere door contrasterende lichte voegen, is het in de uitbreiding uitsluitend als gesloten vlak toegepast. Het voegwerk kreeg daarom dezelfde kleur als de baksteen.

In het interieur zien de architecten echter maar één belangrijk 'materiaal': licht. "Voor een museum is licht het allerbelangrijkste ingrediënt voor de architectuur", zo stelt François Beaudouin. "Het is onze intentie geweest om het onzichtbare zichtbaar te maken, door te spelen met de ruimten en het daglicht." Met lichtkoven, grote raampartijen en een vide over de lengte van de uitbreiding, hebben de architecten het licht in het gebouw gehaald en de relatie gelegd met het werk van Matisse. Ook het summiere, maar soms zeer opvallende kleurgebruik is direct afgeleid van het werk van de kunstenaar, die bij de opening van het museum in 1952 vast liet leggen hoe hij zijn werk tentoongesteld wilde zien. Dat de architecten met de geschiedenis van de plek, het werk en de wensen van de meester de uitbreiding een eigen en hedendaagse identiteit hebben kunnen geven, is een kunststuk op zich.

Architectenbureau:

E.L.B. Architecture -
Emmanuelle & Laurent Beaudouin Architectes D.P.L.G.

Architecten:

Anne Creusot - Béatrice Laville

Sortering:

Wienerberger - rood handvorm, dikformaat

Sprookjesachtig schouwspel

Voor de nieuwe woonwijk Getsewoud bij Nieuw-Vennep ontwierp Bronsvoord Blaak Architecten een bijzondere woontoren, als één van de twee stedelijke oriëntatiepunten. Met een zwaar ogende gevel van metselwerk kreeg de toren een vroeg-middeleeuwse robuustheid, die met subtiele details is genuanceerd.

In het complex aan de noordoostkant van Getsewoud zijn 51 appartementen, een parkeergarage, een dagverblijf voor verstandelijk gehandicapten en een daarbij behorende kantine ondergebracht. Omdat in het stedenbouwkundig programma van eisen gesteld werd dat het complex "iets kasteelachtigs" moest hebben, kozen de architecten ervoor het gebouw de sfeer mee te geven van kastelen uit de elfde en twaalfde eeuw, waarvan de kale, deels verweerde steenmassa's met spaarzame raamopeningen het beeld bepalen.

In het ontwerp zijn daarom karakteristieke elementen opgenomen, die aan het beeld van een kasteel refereren: een sobere hoofdvorm met een opdeling in torens, een slotgracht, een slangenmuur, torenkamers en een koninklijke erker. Als hoofdopzet kozen de architecten voor een combinatie van een plint, een lage, zogenaamde wachttoren en een hoge toren van veertien verdiepingen.

Torenwoningen in chaosverband

De parkeergarage en het dagverblijf zijn in de plint opgenomen. De woningen zijn in de torens ondergebracht. Per

verdieping heeft de hoge toren vier woningen, waarvan er twee op het zuiden, één op het oosten en één op het westen zijn georiënteerd. Op de bovenste verdiepingen van de hoge toren zijn twee penthouses gemaakt, die als torenkamers met hoge vensters over de nieuwe woonwijk uitkijken. Ook de woningen in de voortoren zijn op het zuiden gericht. Dat maakt het mogelijk aan de noordkant - de kant van de slotgracht - grote gesloten gevelvlakken te realiseren, waardoor de torens iets massiefs krijgen.

De torens zijn gematerialiseerd met robuust metselwerk, waarbij bakstenen zowel horizontaal als verticaal ingemetseld mochten worden en deels ook opvallend uit het gevelvlak mochten steken. Golvende voegen en gesinterde bakstenen - die bij strak metselwerk uit den boze zijn - spelen in dat zogenaamde chaosverband juist een hoofdrol. Ook de kozijnen kregen een speciale behandeling. Ze werden zoveel mogelijk naar binnen geplaatst, zodat er een grote kozijnegge ontstond. Daardoor lijkt het metselwerk extra massief.

Nuances in vorm en materiaal

Om de massaliteit van de steenmassa enigszins te nuanceren, is in de hoofdvorm van het gebouw het principe van verjonging toegepast en zijn er in de hoge gevels verticale insneden aangebracht. Ook heeft de noordgevel een verbijzondering gekregen in de vorm van een uitstekende erker. Bovendien is het metselwerk niet alleen maar zwaar en massaal: de gesinterde bakstenen zorgen voor

een bijzonder effect. Ze mogen dan donkerder zijn, maar de glanzende laag op de stenen zorgt er juist voor dat het gemetselde oppervlak bij een bepaalde lichtinval gaat fonkelen. En dat levert een verwonderlijk, sprookjesachtig schouwspel op.

Architectenbureau:

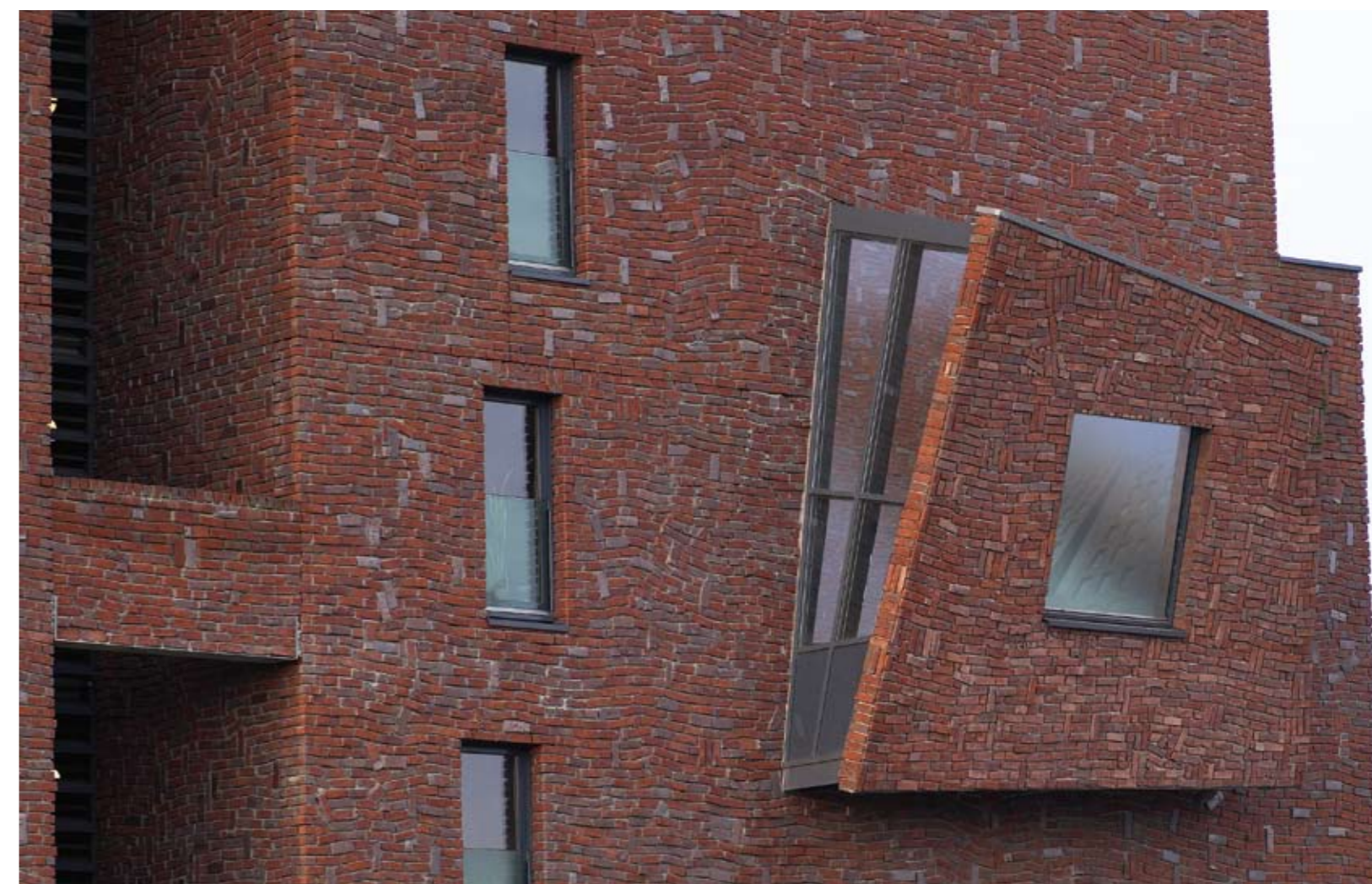
Bronsvort Blaak Architecten BNA, Amerongen

Sortering:

Wienerberger Nuance - Heukelom, Euroformaat

Bijzonderheden:

Vrij metselverband

STEEN & TECHNIEK VRIJ METSELWERK EN DILATATIES

Een van de kenmerken van vrij metselverband is een grillig patroon, waarbij geen verband en regelmaat in het metselwerk te herkennen is. Ook in Kasteel Getsewoud is sprake van vrij metselwerk.

Het metselen van vrij metselverband is geen eenvoudige opgave. Het vraagt van de metselaar extra aandacht om over de hele gevel onregelmatigheid zonder herkenbare patronen te realiseren. Dat speelt met name in de buurt van randen en gaten in het metselwerk, zoals bij raam- en deurkozijnen.

Gezien de afmetingen van de gemetselde wanden zijn verticale en horizontale dilataties in het metselwerk noodzakelijk. Dilataties bestaan over het algemeen echter uit rechte lijnen, die het onregelmatige beeld van vrij metselwerk

kunnen verstoren. Daarom zijn op de hoeken van Kasteel Getsewoud de verticale dilataties uit de hoek van het metselwerk geplaatst. Door deze keuze verstoort de verticale dilatatie het willekeurige patroon zo weinig mogelijk.

Ook horizontale dilataties zijn, gezien de gebouwhoogte, noodzakelijk. Daarvoor dienen echter wel metselwerkondersteuning te worden aangebracht, die het beoogde willekeurige patroon doorbreken. Door het patroon nabij de metselwerkondersteuning niet teveel te laten afwijken van de gebruikte horizontale positionering van de bakstenen, is een vloeiend verloop vanaf de metselwerkondersteuning naar het overige willekeurige metselwerk bewerkstelligd. Daarvoor is het metselwerk direct onder en direct boven de metselwerkondersteuning wat regelmatiger uitgevoerd dan in de rest van het gevelvlak.

Scheepsbouwverleden vereeuwigd

In een plaatsje waar de geschiedenis van het straatbeeld is af te lezen, maakten FKG architecten aan de zaan een nieuwe invulling met duidelijke referenties aan voorbije eeuwen. De scheepswerven zijn goeddeels uit Monnickendam verdwenen, maar met houten spanten en een gesloten huid van keramische leipannen maakt dit nieuwbouwproject de verbinding met het nu.

Op de plaats van een oud politiebureau in Monnickendam ontwikkelden FKG architecten aan de zaan in samenwerking met Rabo Vastgoed en Bouwbedrijf M.J. de Nijs & Zn. een nieuw gebouw, waarin zowel woningen als publieke functies zijn opgenomen. Het nieuwe pand vormt de verbinding tussen het oude stadscentrum en de naoorlogse wijken en bevat een uitrukgarage voor ziekenauto's, een brandweerkazerne, een frontoffice van de politie, een ondergrondse parkeergarage en woningen in zeven verschillende typen. Deze variëren van compacte driekamerwoningen tot grote penthouses met uitzicht op de Gouwe. Een groot deel van de woningen bestaat uit levensloopbestendige appartementen. Ze hebben voorzieningen voor wanneer de bewoners eventueel minder mobiel worden.

Het gebouw is opgezet als twee nagenoeg identieke vleugels die een centraal pad flankeren. De woningen zijn gesitueerd op de verdiepingen en worden ontsloten met centrale gangen in het midden van de vleugels. De gangen zijn met elkaar verbonden via een loopbrug, die geplaatst is op het punt waar de twee blokken bij elkaar komen. In de plint zijn de uitrukgarages en de andere publieke functies opgenomen, waaronder een politiekantoor. De toegang tot de parkeergarage kon hier onopvallend in het plan worden geïntegreerd.

Overnaads genagelde boegdelen

De geschiedenis van Monnickendam, op vele plaatsen zichtbaar in het stadje en nog steeds prominent aanwezig in het leven van de Monnickendammers, vormde de belangrijkste inspiratiebron voor het project. Daarom besloten de architecten ervoor bij de uitwerking van het ontwerp te refereren aan het scheepsbouwverleden van het stadje. In het gebouw is daarom een constructie toegepast van houten spanten, die deels buiten het gebouw staat en doet denken aan de houten geraamtes van grote schepen in aanbouw op scheepswerven.

Het pand kreeg op de verdiepingen een huid van keramische leipannen, gemonteerd als gevelbekleding op

een frame. Het roept een associatie op met de overnaads genagelde boegdelen van houten schepen. De keramische leipannen hebben verschillende bruintinten, waardoor het geheel lijkt op geteerd hout met knoesten. Op die manier komt de historie van scheepswerven en het moderne leven van de Monnickendammer samen in het nieuwe multifunctionele gebouw, dat de naam "De Werf" heeft gekregen.

Herkenbaar project

De reacties op het project zijn bijzonder positief. Directeur van FKG architecten aan de zaan, Jan Goedhart: "Het project spreekt enorm aan. De woningen in het blok zijn behoorlijk aan de prijs, maar binnen korte tijd waren ze allemaal

verkocht aan mensen van verschillende leeftijden. Kennelijk hebben we iets gemaakt waar de Monnickendammers zichzelf in herkennen."

Architectenbureau:

FKG architecten aan de zaan, Zaandam

Sortering:

Wienerberger Pottelberg - Koramic Leipan 301 rustiek

Bijzonderheden:

Verticale gevelbekleding met leipannen

'Combined Residencies'

Al sinds 2005 vindt er een inspirerende samenwerking plaats tussen het Europees Keramisch Werkcentrum (.ekwc) en Wienerberger. Beide partijen dragen bij aan nieuwe ontwikkelingen op het gebied van keramiek en architectuur. Een van de architectuurprojecten binnen dit kader 'Combined Residencies' focust op de samenwerking tussen architecten en kunstenaars en/of ontwerpers. Zo werkten ook architect Joris Molenaar en kunstenaar Christine Jetten gezamenlijk aan de ontwikkeling van nieuwe vormen bakstenen en keramische gevelpatronen.

Christine Jetten

Jetten en Molenaar werkten begin 2008 samen aan nieuwe keramische elementen, die in reeksen kunnen worden verwerkt tot bouw delen. Beiden hebben ruime ervaring met keramiek in de gebouwde omgeving. Zo staat Joris Molenaar bekend om zijn fascinatie voor decoratieve gevels. Hij ontwierp ondermeer in samenwerking met Wienerberger de Diabolo-baksteen. Christine Jetten werkt internationaal als kunstenaar, met een specialisatie in glazuren, aan het ontwerpen van gevelbekleding samen met architectenbureaus, zoals Kohn Pedersen Fox associates. Zo ontwierp ze voor het prestigieuze Museum of Arts and Design in New York (een ontwerp van Allied Works Architecture) spectaculaire tegels, waarvan de kleur onder invloed van licht verandert.

Joris Molenaar

Variabele aaneenschakelingen

Jetten en Molenaar deden eerst onderzoek naar het gebruik van keramiek in Westerse, Oosterse en Moorse architectuur. En naar mathematische systemen die bruikbaar zijn bij het ontwerpen van reeksen keramische elementen. Op basis daarvan werden schetsen gemaakt, die werden geconcretiseerd in mathematisch onderbouwde patronen. De patronen zijn vervolgens vertaald in driedimensionale keramische elementen.

Tijdens de 'Combined Residency' zijn verschillende vormen uitgewerkt, waaronder een Z-vormige en een Kommavormige baksteen. Bij die vormen werd bovendien gezocht naar meerdere varianten qua oppervlaktestructuur. De bakstenen zijn toe te passen in eindeloos te herhalen variabele aaneenschakelingen, en hebben zowel een constructieve als decoratieve functie.

Productierijp maken

Na de vormsessies pleegde het ontwerpersduo intensief overleg met Wienerberger over de productiemogelijkheden van de bijzondere bakstenen. Massaproductie bleek, vanwege de afwijkende vormen, onhaalbaar, maar de Komma- en Z-bakstenen werden wel op kleine schaal handmatig geproduceerd. Met de resultaten uit het onderzoek is architectenbureau Molenaar en Van Winden in het kader van lopende projecten verder aan het experimenteren.

Geglazuurde
gevelbekleding met
dakenprofiel als
resultaat samenwerking
Crebolder en Ponec.

Combinatie van expertises

Een onderzoek bij het .ekwc naar de mogelijkheden die keramiek de architectuur biedt is dan ook voor iedere architect aan te raden, vindt Joris Molenaar. 'Christine en ik hebben allebei een fascinatie voor keramiek, maar we bekijken het materiaal vanuit een verschillend perspectief.

Ik let vanuit de architectuur met name op vormverhoudingen en toepasbaarheid. Zij ontwerpt meer associatief en heeft ervaring met het produceren van keramiek. Die combinatie van expertises levert doordachte en toch verrassende resultaten op.'

Eva Crebolder (L)
Dana Ponec

KERAMIEK EN ARCHITECTUUR

Het .ekwc is een internationaal atelier waar kunstenaars, ontwerpers en architecten de artistieke en technische mogelijkheden van keramiek onderzoeken. Doel is het bevorderen van ontwikkelingen in de keramische kunst, design en architectuur.

Binnen het project 'Keramiek en Architectuur' werken het .ekwc en Wienerberger, tevens hoofdsponsor, intensief samen om het keramische gebruik in architectuur te stimuleren. Onlangs namen deel in de combined residencies: ontwerper Ted Noten met architect Gustavo Crembriil, en beeldend kunstenaar Eva Crebolder in samenwerking met architect Dana Ponec. Meer informatie is te vinden op www.ekwc.nl, en in de periodieke uitgave Fire van het .ekwc en Wienerberger. Fire is ook te downloaden op www.ekwc.nl

Gustavo Crembriil (L)
Ted Noten

ABRI, MARKT UDEN

Keramisch vlechtwerk

Op de Markt in Uden prijkt sinds kort een nieuwe abri, ontworpen door het plaatselijke architectenbureau Bonnemayer. De abri is onderdeel van een totaalpakket aan straatmeubilair en voorzieningen in een zone aan de rand van het marktplein, die is vormgegeven als een bies met een afwijkende bestrating.

In het ontwerp voor het marktplein zijn straatlantaarns, bankjes, prullenbakken en telefooncellen opgenomen. De abri is één van de meer in het oog springende elementen. Het beeldkwaliteitsplan voor de herinrichting van de markt schreef een abri voor met een strakke, moderne vormgeving. Daarom ontwierp architectenbureau Bonnemayer de abri als een horizontaal vlak, dat in het midden steunt op een blok met een ellipsvormige plattegrond en aan de randen op willekeurig geplaatste kolommen.

Ontmoetingsplek

Het bouwwerk biedt onderdak aan drie functies. Allereerst is er in het ellipsvormige blok een toilet opgenomen, waartoe de toegang wordt verleend door er een muntje in te werpen. Voor minder validen is het tevens toegankelijk. Het blok geeft daarnaast ruimte aan een transformator die stroom levert in geval van bijzondere evenementen, zoals de kermis en het festival 'Uden on Ice'. Als derde functie biedt de luifel van de abri onderdak als wachtruimte voor de taxistandplaats ernaast. In dat kader worden de bankjes gebruikt om op te zitten en de kolommen om 'tegenaan te

hangen'. Ook 's avond is de abri een opvallend object op de markt, omdat er in de luifel boven de bankjes led-verlichting is opgenomen, die verschillende kleuren kan uitstralen.

Opvallend vlechtwerk

Straatmeubilair en andere objecten in de openbare ruimte zijn vaak doelwit van graffiti en illegaal posters plakken. Het ellipsvormige blok in de abri is daarom uitgevoerd met golvende zwarte bakstenen, zodat het plakken van posters nagenoeg onmogelijk is. De golvende stenen zijn verticaal gemetseld, omdat dat met de kleine straal van de ellipsvorm een mooier resultaat opleverde dan bij horizontaal metselen. Omdat de banen metselwerk een halve steen ten opzichte van elkaar zijn verschoven, krijgt het blok een opvallend aanzicht, dat doet denken aan het vlechtwerk van manden of aan de huid van een reptiel.

Architectenbureau:

Bonnemayer Architecten, Uden

Sortering:

Wienerberger Heteren - Avenue zwart, golfstenen

Bijzonderheden:

Vormstenen

Thuiskomen in gebalanceerd kleurenpalet

Als onderdeel van de herstructurering van de Alkmaarse woonwijk Nieuw-Overdie ontwierp architectenbureau Heren 5 het wooncomplex Het Tuinderspad. Het complex bestaat uit een gemeenschappelijke binnentuin met daaromheen negen stadshuizen, die elk onderdak bieden aan een specifiek woningtype.

Herstructurering betekent nagenoeg altijd renovatie van oude flats, maar steeds vaker ook aanbouw van nieuwe woningen. Daarmee kan immers de variatie in de totale woningvoorraad worden vergroot. En de mogelijkheid om binnen dezelfde wijk naar een andere woning te verhuizen. Woningbouwvereniging Woonwaard Noord-Kennemerland koos er daarom voor in de wijk in Het Tuinderspad een groot aantal nieuwe woningen en parkeerplaatsen te realiseren. Van de 144 woningen is het merendeel koopwoningen.

Stadshuizen

De woningen zijn ondergebracht in blokken, die zoveel mogelijk naar de randen van het perceel geschoven zijn, om ruimte te scheppen voor een grote gemeenschappelijke binnentuin met boomgaard. De rand van het perceel aan de oostzijde werd geheel vrijgehouden, zodat er zowel

visueel als programmatisch contact is met het aangrenzende terrein van volkstuinenvereniging De Volharding. Verder bestaan de woonvolumes niet uit monotone blokken, zoals dat gebruikelijk is bij de omringende architectuur uit de jaren vijftig, maar uit losse stadshuizen: compacte volumes met elk een eigen woningtype dat zijn naam ontleent aan het soort buitenruimte dat eraan gekoppeld is. Zo is er een stadshuis met serrewoningen, één met loggiawoningen en één met steigerwoningen. Ook zijn er zonnwoningen, tuinwoningen, kwadrantwoningen, balkonwoningen en parkwoningen; allen gebundeld in een apart stadshuis.

Thuiskomen

Heren 5 koos voor deze opzet vanwege de behoefte van de moderne stadsbewoner aan een woning met een herkenbare, eigen identiteit. Architect Ed Bijman: "De stadsbewoner van nu wil af van de massaliteit van de naoorlogse woonwijken. Hij wil steeds meer een woning die met zorg is vormgegeven en waarin hij zichzelf herkent."

In de optiek van het architectenbureau hoort daar ook de ruimte in de directe omgeving van de woning bij, omdat die onderdeel uit maakt van het 'thuiskomen'. De trappenhuizen zijn daarom ontworpen als dynamische, Piranesi-achtige verkeersruimten met veel ruimte en licht. →

Rijk palet

Om tegenwicht te bieden aan de grote verscheidenheid in woningtypen is in het complex bijzondere aandacht geschonken aan de consequente toepassing van kleuren en materialen. Zo werden alle kozijnen in metaalkleur uitgevoerd en is het metselwerk opgebouwd uit een palet aan bakstenen dat in samenspraak met Wienerberger zorgvuldig werd samengesteld. Het gaat om bakstenen met de namen Bronsgroen, Cantilene, Allegro, Marziale en Violente, die als reguliere baksteen of als zaagandsteen in verschillende metselverbanden zijn toegepast. Vier van de vijf baksteensorteringen hebben een lichte zweem over zich, waardoor ze herkenbaar zijn als stenen uit dezelfde familie. Daarmee lukte het in het project een goede balans te vinden tussen de grote verscheidenheid aan woningtypen en de eenheid voor het totale complex.

Architectenbureau:

Heren 5 architecten bv bna, Amsterdam

Architect:

Ed Bijman

Sortering:

Wienerberger Thorn - Allegro, waalformaat
Bronsgroen, waalformaat
Cantilene, waalformaat
Marziale, waalformaat
Violente, waalformaat

Bijzonderheden:

Vormstenen, zaagandstenen
Kleurenpalet bakstenen

Компания Славдом

www.slav-dom.ru

Контактные данные в г. Москва

Профессиональный шоу-рум «Павелецкая»:

115114, Москва, Павелецкая наб., д. 2, с. 01, оф. 133,
деловой квартал «LoftVille»

**Демо-парк, шоу-рум, офис продаж «Можайское-
МКАД54»:**

121596, Москва, Можайское ш., д. 165, с. 1 (54 км.
МКАД, внешняя сторона, заезд через дублер)

8 (495) 640-51-51

8 (800) 333-51-51

msk@slav-dom.ru

Контактные данные в г. Санкт-Петербург

Профессиональный шоу-рум «Аптекарская»:

197022, Санкт-Петербург, Аптекарская наб., д. 12,
БЦ «Кантемировский»

Демо-парк, шоу-рум, офис продаж «Пискаревский»:

195273, Санкт-Петербург, Пискаревский пр., д. 150,
корп. 2, лит. Н

8 (812) 337-51-51

8 (800) 333-51-51

spb@slav-dom.ru